

УДК 340.14-316.48

І.І. КОПАЙГОРА, канд. юрид. наук, доц.,
Криворізький технічний університет

ГЕНЕЗА СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ У ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Ключові слова: соціальний конфлікт, суб'єкти
соціального конфлікту

Проблемою даного дослідження є питання походження причини виникнення і форми прояву соціальних конфліктів у перші роки становлення радянської влади. Вияснення цих питань потрібно для науково-теоретичного усвідомлення і практичного застосування вирішення соціальних конфліктів сьогодення. Умови, в яких формуються ринкові відносини в Україні і становлення радянської влади, однотипові. Що в ті далекі часи, що в умовах сьогодення проходили й проходять докорінні переміни у соціально-економічному і політичному житті людей. На нашу думку, знання причин виникнення соціальних конфліктів і практики їх вирішення на різних етапах соціалістичної держави допоможе більш ефективно і безболісно вирішувати їх в сучасних умовах.

Слід зазначити той факт, що проблемам конфліктології, вирішенням соціальних конфліктів у науковій літературі приділяється певна увага. Але питання походження, причин їх виникнення і форм прояву у перші роки радянської влади не тільки не розглядалися, але навіть і не ставилися. Знання історико-правового досвіду практики вирішення соціальних конфліктів у перші роки радянської влади потрібні тим, що вона заклала підґрунтя для майбутнього розвитку радянської держави. Тому досвід радянської держави у цій галузі знаходить своє застосування і у практиці пострадянських держав, що виникли на території бывшего Радянського Союзу. Наведене вище спонукало нас детально дослідити питання походження причин зародження і форми прояву соціальних конфлік-

тів у перші роки радянської влади, що і є метою статті.

Одним із найскладніших і суперечливих періодів вітчизняної історії є період соціально-політичного протистояння, нетривалих компромісів влади і суспільства з 1917 р. до початку 30-х років.

Жовтнева революція 1917 року і пов'язана з нею громадянська війна стали однією з найбільш складних і трагічних подій в історії Радянської держави. Відбувалися докорінні соціально-економічні і політичні зміни у житті людей. Виникали відносини, за якими раніше пригноблені класи оголошувалися пануючими, а поміщики, крупна і середня буржуазія втрачали свій соціально-правовий статус. Таким чином, суспільство розколалося на дві непримиримі політичні сили: прихильників і противників революції [1, с.265]. До прихильників нової держави беззаперечно відносили робочих, найбідніше селянство, солдатів, тобто переважну більшість народу, «неразривно связанную между собой силу, борющуюся против помещиков и буржуазии» [1, с.262]. По іншу сторону барикад, згідно поглядів лідерів нової держави, були поміщики і капіталісти, багатії та їх прислужники, відомі чиновники і їх друзі, «командующих над народом и сторонников войны» [2, с.151]. Але розстановка класових сил в країні була більш складною і не такою, як вважали лідери Радянської Росії. Суперечливе та нестійке відношення населення до правлячої партії складалося під впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів, але, головним чином, внаслідок перших заходів, призваних, як було заявлено, «разрушить до оснований прежний буржуазный строй и на его обломках начать строить совершенно новое социалистическое общество» [1, с.266].

Між різноманітними частинами суспільства стався глибокий соціально-класовий, національно-релігійний ідейно-політичний, морально-етичний розкол, який і призвів до громадянської війни. Громадянська війна – це катастрофа, страшніша війни з зовнішнім ворогом. Вона розколює народ, сім'ю і навіть саму

особу людини, носить тотальний характер і наносить тяжкі душевні травми, які надовго обумовлюють життя суспільства. Так як у громадянської війни немає тилу, вона руйнує державність, усю життєдіяльність у цілому.

Сама громадянська війна, як одна з найгостріших форм прояву соціального конфлікту, охоплює багато конфліктів, котрі розрізняються ступенем інтенсивності і втягнення в нього держави, представників різноманітних класів, соціальних верств, способів, які використовуються суб'єктами конфлікту при вирішенні протиріч.

Події 1917 р. стали одним із етапів деструктивних соціальних стосунків в країні, їх відходом від цивілізаційних основ. Російське суспільство післяжовтневого періоду – це суспільство політичної смути, нестабільності і конфліктності, яке варіювало між проявами анархії, з одного боку, і диктатури – з іншого. У цей період було ускладнено конструктивне соціальне регулювання, і, як наслідок, – постійне протиборство інтересів влади і суспільства, різних соціальних прошарків.

Попередній російський політичний досвід не давав можливості виробити культуру конфлікту, він не був легітимним, оскільки в суспільстві існував єдиний центр влади – держава, в якій були відсутні конкуруючі групи. Якщо в плюралістичному суспільстві конфлікт в деякій мірі був звичайним явищем, то в умовах післяжовтневої 1917 років політичної організації поступово складається відношення до конфлікту як явища, що представляє загрозу владі. Це зумовило введення репресивних заходів як плавного засобу подолання соціальних конфліктів.

Руйнування в 1917 р. традиційного російського політичного стержня («самодержавство – православ'я – народність»), волюнтаристськи-суб'єктивне створення «нових» основ суспільства (диктатура пролетаріату, Ради, суспільна власність на засоби виробництва) підсилювали соціально-політичну напруженість в країні, значна частина якої не приймала за серйозні політичні реалії зроблений більшовиками від її імені вибір. Кла-

си, соціальні прошарки були схильні до соціального песимізму, розчарування ходом перетворень в суспільстві, а громадянська війна, що вибухнула, поставила багато з них в опозицію до влади.

Зроблені екстремістськими кругами більшовицької еліти кроки по модернізації Росії, їх спроби диктаторського руйнування соціальних конфліктів неодноразово упиралися в політичну безвихідь. Практика виходу з них на рівні непу, або на рівні тих або інших елементів політичної відлиги представляє в сучасних умовах науковий і політичний інтерес для вирішення завдань післяреволюційного цивілізаційного відродження.

У контексті даної проблеми, з врахуванням останніх досягнень вітчизняної і зарубіжної науки, необхідно відзначити, що під соціальним конфліктом розуміється спосіб і форма взаємин між суб'єктами соціальної дії, мотивація яких обумовлена протилежними цінностями і нормами, інтересами і потребами в різних сферах життя суспільства (економічною, політичною, ідеологічною).

Соціальний конфлікт нами розглядається в двох основних аспектах: по-перше, як віддзеркалення об'єктивних процесів суспільно-політичного розвитку радянського суспільства в 1917 – початку 30-х років; по-друге, як чинник, що впливає на еволюцію системи та її структурні елементи.

Протиріччя пронизують всі сфери життя: соціально-економічну, політичну, духовну. Одночасне їх загострення створює кризу суспільства. Проявом кризи служить різкий підйом соціальної напруженості, яка нерідко переростає в соціальний конфлікт. Конфлікт завжди пов'язаний з суб'єктивним усвідомленням людьми суперечності своїх інтересів як членів тих або інших соціальних груп. Загострення протиріч породжує відкриті або закриті конфлікти лише тоді, коли вони глибоко звідуються людьми, усвідомлюються як несумісність інтересів і цілей.

Кожна сфера суспільного життя породжує свої специфічні види соціальних конфліктів. У зв'язку з цим представляється можливим

говорити про політичні, економічні, культурні, національно-етнічні і інші види конфліктів. У періоді, що нами розглядається, найбільшого поширення набули політичні і економічні конфлікти.

Політичний конфлікт, як конфлікт з приводу боротьби за владу, її розподілу, домінування, авторитету, найгостріше виявлявся в перші роки існування радянської влади, коли розкол суспільства втягнув країну в пучину громадянської війни. З різною мірою інтенсивності політичний конфлікт виявлявся і в 20–30-ті роки. Проте найбільш трагічні його наслідки спостерігалися на рубежі десятиліть, і особливо – в 30-ті роки. Зведений в ранг державної політики, терор проти «несоціальних класів» (куркульства «непу» та ін.), проти потенційних носіїв соціального протесту, проти політичних опонентів зробив конфлікт однією з найхарактерніших рис радянського суспільства на тривалий період.

Велику роль у житті країни відігравали соціально-економічні конфлікти, тобто конфлікти з приводу засобів життєзабезпечення, рівень заробітної плати, використання професійного та інтелектуального потенціалу, рівня цін на різні блага, з приводу реального доступу до цих благ. Значне число виступів робочого класу на виробництві, селянства і інтелігенції визначалося економічним чинником. Більш того, цей чинник стимулював переростання соціально-економічних конфліктів в політичні.

Особливістю соціальних конфліктів післявоєнного періоду являється те, що вони хоча і мали еволюційний вплив, але в той же час носили деструктивний характер, вабили до розриву соціальної тканини суспільства. Що виявляються у формах озброєного протистояння, ідеологічного суперництва, внутрішнього заперечення, конфлікти даного періоду носили як відритий, так і прихований характер прояву.

Основними суб'єктами соціального конфлікту є різні соціальні групи (класи). Оскільки їх потреби і інтереси можуть реалізовуватися через використання влади, остільки це

визначає одну з характерних рис соціального конфлікту – високу міру залучення в них державного апарату і партії. У свою чергу, використання ними методів примусу (насильства) при рішенні цілого ряду складних завдань модернізації країни в даний період, а також при виході з кризових ситуацій формувало багаторівневий соціальний конфлікт.

Сучасна вітчизняна і зарубіжна наука, вивчаючи суспільне життя країни через призму соціальних конфліктів, обговорює такі важливі проблеми, як: чи можливе існування суспільства без конфліктів, чи є конфлікт проявом дисфункції суспільства. Раніше існуюча концепція, згідно якої вважалося, що соціальний конфлікт лише тимчасовий стан суспільства, яке можна здолати раціональними засобами, на сьогоднішній день є сусідами з точкою зору про те, що існування суспільства без конфліктів неможливе, що конфлікт є невід'ємною частиною буття. В результаті робиться висновок, що конфлікт не дисфункція, не аномалія, а необхідний елемент соціального життя, який дає вихід соціальної напруженості. Найширше ця точка зору представлена в роботах зарубіжних соціологів Р. Дарендорфа, Е. Дюркгейма, Т. Парсона, Г. Зіммеля, Л. Козера і ряду інших.

Сучасні соціолого-політологічні дослідження, а так само як і становлення вітчизняної школи конфліктології, будуються переважно на аналізі політичних подій сьогоднішнього дня, що сповна з'ясовано. Структурна перебудова економіки, супутне їй безробіття, формування приватної власності як системи суперечливих інтересів, соціальна диференціація суспільства – ці й ряд інших явищ стали джерелами щонайгострішого соціального конфлікту. Проте, поза увагою вчених виявилася важлива проблема, пов'язана з історією соціального конфлікту. Не знайшла вона свого розкриття і в історичній науці, хоча в деяких історичних дослідженнях останніх років наявність соціальних конфліктів вже позначається в працях Ю. Лукина [3, с.134], А. Головатенка [4, с.128], Н. Попова [5, с.160], Л. Нечипоренко [6, с.96] та інших вчених.

Розкриття генезису соціального конфлікту післяжовтневого періоду зумовлює використання новітніх робіт по історії даного періоду. У зв'язку з цим, виділяються дослідження зарубіжних і російських істориків, в яких на основі аналізу внутрішньополітичної діяльності партії і радянського уряду розкриваються чинники, сприяючі посиленню соціальної напруженості, залученню до конфліктного процесу представників різних шарів суспільства.

Оскільки учасниками конфліктного процесу є такі крупні соціальні групи, як робочий клас, селянство і інтелігенція, це визначає необхідність проведення дослідження, щодо проблеми їх соціального розвитку. Використання раніше недоступних архівних матеріалів, статистичних даних, партійних документів визначають новаторський характер дослідницьких робіт. Проте, вони носять допоміжну роль, сприяючи розгляду конфлікту через призму взаємовідношення влади і різних прошарків суспільства.

Оцінюючи в цілому міру наукової розробленості проблеми генезису соціального конфлікту, необхідно підкреслити те, що вона не отримала комплексного дослідження у вітчиз-

няній науці. Учених ще чекає велика робота по дослідженню цього складного явища суспільно-політичного життя, використовуючи досягнення таких галузей знання, як історія, політологія та соціологія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленин В. И. Доклад о деятельности Совета народных Комиссаров (11 –24 января 1917 г.). // Полн. собр. соч.– Т. 35 / В. И. Ленин. – М. : Политиздат, 1955.
2. Ленин В. И. Проект воззвания Второго Всероссийского съезда Советов крестьянских депутатов к крестьянству (2–6), (19–20) декабря 1917 г.). Полн. собр. соч. – Т. 35 / В. И. Ленин. – М. : Политиздат, 1955.
3. Лукин Ю. С истории сопротивления тоталитаризма в СРСР / Ю. Лукин. – М., 1992.
4. Головатенко А. История России : спорные проблемы / А. Головатенко. – М., 1994.
5. Попов Л. Народ и власть : сквозь тернии / Л. Попов. – М., 1990.
6. Нечипоренко Л. Феномен социального конфликта в условиях социализма / Л. Нечипоренко. – М., 1990.

Копайгора І. І. Генеза соціальних конфліктів у перші роки радянської влади / І. І. Копайгора // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 512–515 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10kürrv.pdf>

Щодо вивчення історії походження, розвитку і причини виникнення соціальних конфліктів у перші роки радянської влади визначаються аспекти розвитку соціальних конфліктів. Робляться висновки щодо доцільності проведення досліджень з цих питань.

Копайгора И.И. Генезис социальных конфликтов в первые годы советской власти

В отношении изучения истории происхождения, развития и причин возникновения социальных конфликтов в первые годы советской власти определяются аспекты и этапы развития социальных конфликтов. Делаются выводы относительно целесообразности осуществления исследований по этому вопросу.

Kopajgora I.I. Genesis of Social Conflicts in the First Years of the Soviet Power

Concerning studying of history of an origin, development and the reasons of occurrence of social conflicts in the first years of the Soviet power aspects and stages of development of social conflicts are defined. Conclusions concerning expediency of realization of researches on this question become.